

Historia Gminy Kamieniec

Opis obejmuje teren gminy Kamieniec ukształtowany wg aktualnego podziału administracyjnego z niewielkimi zmianami dotyczącymi pobliskich terenów niezbędnymi dla nakreślenia danego zdarzenia.

Mikroregion wchodzi w skład Pradoliny Warszawsko - Berlińskiej, położony jest w południowej części Wysoczyzny Poznańskiej w Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej. Ukształtowanie terenu jest dziełem lądolodu skandynawskiego. Występują tu pewne formy moreny dennej oraz niske pola zandrowe z piaskami usypanymi przez wody roztopowe. W obniżeniach przepływa rzeka Mogielnica, mająca swoje źródło w Jeziorze Pniewy, której wody w okolicach Łęk Małych zasilają Kanały Obrzańskie. Rzeka Obra przepływa przez teren gminy Kanałem Północnym, Środkowym i Południowym. Jej źródło znajduje się w okolicach Koźmina Wlkp. Z bogactw naturalnych dotychczas odkrytych występuje gaz ziemny eksploatowany w okolicach Ujazdu. Sól potasowa zalega na znacznych głębokościach w północno-wschodniej części gminy. Występują także rudy tzw. darniowe o niewielkiej zawartości żelaza, a także torf, który wydobywano w okolicach Cykowa. Są też ropy gliniaste i pospółka służąca do lokalnej produkcji materiałów budowlanych. Lasy liściaste i iglaste dostarczają surowca tartaczego. Gleby są przeważnie w III i IV klasie bonitacyjnej.

Dzięki ofiarnej pracy ludności stanowią one główne źródło jej utrzymania od niepamiętnych czasów. Dość dobrze rozwinięta jest sieć dróg, które twardą ulepszoną nawierzchnią łączą poszczególne miejscowości i pozwalają na dogodny dojazd do miejscowości bardziej zurbanizowanych. Teren gminy obejmuje obszar 13 tys. ha, na którym zamieszkuje około 6,6 tys. osób. Można by stwierdzić, że brakuje pierwiastka integrującego podstawowe dziedziny życia mikroregionu w postaci organizmu miejskiego lub szczególnie rozwiniętej osady wiejskiej, która przetrwałaby dłuższy czas jako ośrodek zarządzający i skupiający podstawowe elementy niezbędne dla funkcjonowania okolicznych miejscowości. Jak wykazały badania tereny te upatrywała sobie ludność już w młodszej epoce kamienia tworząc tu swe osady. Wykopiska archeologiczne w Kotuszu pozwalają twierdzić, że okolice te były zamieszkałe przez człowieka około 4 tys. lat p.n.e. Znalezione tam narzędzia z epoki kamiennej, a także wyroby z brązu. Również z okresu kultury łużyckiej mamy w okolicy wiele wykopalisk. Najokazalsze cmentarzysko z okresu kultury unietyckiej /1700-1500 p.n.e./ składające się z 11 kurhanów znajduje się w okolicach Łęk Małych, Wilanowa i Wolkowa.

Znajdowały się tam groby członków bogatych rodów wyposażone w wyroby z brązu, złota, bursztynu. Komory grobowe nakryte były belkami, grubą warstwą kamieni spojonych gliną i obsypane dużą ilością ziemi na kształt kopca znacznych rozmiarów. W okresie rzymskim docierali tu kupcy podążający szlakiem bursztynowym. Świadczą o tym wykopaliska w Czaczu i Bonikowie. Wiek X i dalsze przynoszą rozwój osadnictwa chłopskiego. Bagniste doliny rzek, liczne lasy dostarczają schronienia i wyżywienia. Ale urodzajna ziemia przyczynia się do powstawania osad. Duże znaczenie dla rozwoju tych ziem miało sprowadzenie w 1070 r. przez Bolesława Śmiałego z Leodium / Belgia / do Lubina Benedyktynów i uposażenia ich przez Awdańca Michała Skarbka z Góry / Czerwona Wieś/. Należy także wspomnieć o Cystersach z Obry sprowadzonych przez kanonika gnieźnieńskiego Sędziwoja /1231 r./ i Cysterskach z Owińsk sprowadzonych przez Przemysława I /1250 r./ z Trzebnicy. Zaszczepili oni miejscowej ludności nowe formy uprawy ziemi, zajęli się meliorowaniem terenów. W Lubiniu powstała szkoła przyklasztorna. Zaczęto rejestrować zdarzenia. Powstały też pierwsze zapisy dot. Osadnictwa na tych ziemiach. Najdawniejsza wzmianka dotyczy Kamieńca, który należał do Gotarda. W 1233 r. istniał tu dwór murowany nad Luboradzą. Następny właściciel Kamieńca Wojciech Ślepiec sprzedał go proboszczowi ze Zbąszynia w 1303 r., który poza tym od Ziemian Unisława i Jana z Goździchowy nabył jeszcze zarośla przy drodze kowalewsko-wąbiewskiej.

Proboszcz ten wkrótce zostaje kanonikiem poznańskim i swoje posiadłości daruje Katedrze Poznańskiej. W XIII wieku prawdopodobnie powstała tu parafia rzymsko-katolicka. Przy rozgraniczeniu księstw wielkopolskich w 1247 r. wymienia się bagno Sepno i położoną wśród łągów obrzańskich miejscowość Łąkę. Pochodząca stąd rodzina Pietrzyków w 1249 r. darowała Templariuszom wieś Krzan. W Łąkach w 1298 r. stał kościół parafialny, a do parafii należało pięć wsi. Ziemiemi w okolicach Grodziska władał wojewoda poznański, przekazując ich część w 1280 r. Cystersom, wśród których wymienia się miejscowość Ujazd. W 1298 r. biskup Andrzej Zaremba z Poznania erygował parafię w Konojadzie jako uposażenie sufraganów poznańskich. W I poł. XIV wieku powstaje tu wieś na prawie średzkim. W 1398 r. miejscowy proboszcz Mikołaj pożyczył 12 grzywien Pawłowi ze

Szczepowic, który go wkrótce zamordował. W XIII wieku Leliwici z Granowa odłączają od parafii druszyńskiej Jaskółki i przekazują jako uposażenie kościoła w Granowie. Z tego okresu są też pierwsze wzmianki o Parzęczewie nad Żelechwą i o Wąbiewie.

W okresie rozbitcia dzielnicowego ziemie te należały do dzielnicy poznańskiej. Natomiast w wieku XIV po zjednoczeniu Polski dokonano nowego podziału terytorialnego kraju, tworząc w Kościanie starostwo składające się m.in. z 24 miast, a Ziemia Kamieniecka wchodziła w skład powiatu kościańskiego. Jest to kolejny okres dynamicznego rozwoju tych ziem. Jednak są to jednocześnie najcięższe czasy dla chłopów pańszczyźnianych, których kosztem rosną posiadłości właścicieli. Między innymi Nowinowie z Sepna byli właścicielami obszarów leżących między Jeziorami Wolsztyńskim i Karpickim tj. dzisiejszego Wolsztyna i okolic. Następuje rozwój oświaty. Młodzież tutejsza sięga po najwyższe możliwości w zdobywaniu władzy. I tak wśród studentów Uniwersytetu Krakowskiego jest Marcin syn Zdzisława z Parzęczewa pauper immatrykulowany w 1406 r. Do grona wykładowców tej uczelni należał Feliks syn Macieja również z Parzęczewa, który po uzyskaniu promocji doktorskich w zakresie filozofii w 1560 r. osiadł na stałe w Krakowie, gdzie podjął działalność nauczycielską jako docent. Pomyślny rozwój Ziemi Kamienieckiej jak i okolic zostaje zahamowany w wyniku działań wojsk szwedzkich. Sytuację pogarszają powtarzające się epidemie i zarazy. Kraj powoli odbudowuje się ze zniszczeń. Od 1. X. 1772 r. zostaje uruchomiona poczta konna z Wrocławia do Torunia. Jednym z punktów na trasie jest Kościan. Jest to kolejna linia w sieci połączeń krajowych i zagranicznych.

Chwilowe ożywienie gospodarczo-społeczne przerywają rozbiory. W efekcie II rozbioru Polski ziemie te należą do Prus Południowych. W wyniku udziału Legionów Polskich w Kampaniach Napoleona od 1807 r. powstaje Księstwo Warszawskie, które obejmuje te ziemie. Na podstawie decyzji Kongresu Wiedeńskiego z jego części utworzono Wielkie Księstwo Poznańskie pod wodzą króla pruskiego. Od 1886 r. powstała prowincja poznańska /i bydgoska/, w skład której wchodziły między innymi powiat Kościan, Grodzisk, Śmigiel obejmujące te ziemie. W celu przeciwdziałania rozwojowi osadnictwa niemieckiego w 1850 r. utworzono Ligę Narodową Polską. Na tym terenie głównymi organizatorami jej byli Alfred Potworowski z Parzęczewa i ks. Chodkiewicz z Łęk Wielkich. W 1842 r. utworzono Towarzystwo Melioracji Nizin Nadobrzezańskich, którego prezesem został Stanisław Chłapowski. Następuje rozwój hodowli. Rozwój gospodarczy przyspiesza budowa w latach 1854-1857 linii kolejowej Poznań-Wrocław. Ale jednocześnie premier Prus Otto Bismarck przystępuje do generalnej rozprawy z Polakami.

W 1876 r. usunięto język polski z administracji, sądownictwa i komunikacji. Podjęto akcję wykupu ziemi z rąk polskich i przekazywania ich kolonizatorom niemieckim. Na prawie olęderskim powstaje wieś Kotusz. Osadnicy są protestantami, posiadają własną parafię; mimo to w pozostałych czterech parafiach pozostają księża rzymskokatoliccy polskiego pochodzenia. Również majątki ziemskie pozostają w rękach Polaków. W celu utrzymania polskiego stanu posiadania w 1867 r. w Konojadzie powstaje z inicjatywy administratora majątku Czartoryskich i miejscowego księdza proboszcza /jedno z pierwszych w Polsce/ Kółko Rolnicze. W 1868 r. w Kościanie utworzona zostaje Spółka Pożyczkowa, a więc zaczątki banku i możliwości unowocześnienia gospodarki przy pomocy kredytów. U schyłku XIX wieku Ziemia ta była regionem rolniczo-drobnomieszczańskim.

Ton niższym i średnim warstwom nadawali: wiejska inteligencja, duchowieństwo, rzemieślnicy i światli chłopi. W pobliżu nie było zakładów, które zmieniałyby tempo i charakter rozwoju miast i wsi z uwzględnieniem ruchów i zachowań radykalnych. Cukrownię w Kościanie uruchomiono w 1882 r. Następnie powstaje mleczarnia, fabryka cygar i papieru. Jednak nie wchłaniają one nadmiaru rąk do pracy z okolicy, stąd masowa emigracja za chlebem na Zachód do Francji, Westwalii i innych. Ale mimo to i tu są załężki ruchów narodowo-wyzwoleńczych. W czasie Powstania Styczniowego w 1863 r. komisarzem na powiat kościański jest Józef Pluciński z Konojadu. Dużą popularnością cieszy się Związek Diecezjalny Towarzystw Katolickich Robotników Polskich. Bojkotuje się nowe do ustawy budowlanej /Michał Drzymała/ i inne przepisy. Przełom XIX i XX wieku w wielu dziedzinach przynosi nieodwracalne zmiany. Od 1874 r. wprowadza się na tym terenie obowiązek świeckiej rejestracji zdarzeń stanu cywilnego. Ponieważ jest tu jeszcze bardzo tani robotnik, prowadzi się szeroko zakrojone prace modernizacyjne. W 1900 r. powstaje linia państwowej kolei żelaznej z Kościana do Grodziska. Pozwala to na szybki wywóz produktów. Powstałe stacje kolejowe są połączone z poszczególnymi majątkami torami kolejek, po których ciągnięte przez konie lory załadowane są produktami rolnymi, a w drodze powrotnej węglem. Prawie każdy majątek rolny posiada gorzelnię i mączkarnię. Wzrasta produkcja roślin przemysłowych dzięki zastosowaniu nawozów sztucznych. Wprowadza się coraz to ekonomiczniejsze siły napędowe jak: parę, prąd elektryczny, silniki spalinowe. Na polach pojawiają się pługi parowe, a lokomobila zastępuje zwierzęta przy kieratach.

Trwa rozbudowa kanałów, właściciele ziemscy drenują pola. Pozwala to na uregulowanie stosunków wodnych i

eliminuje groźby powodzi. Rozwija się budownictwo. Coraz mniej widać strzech. W odzyskaniu niepodległości czynnie pomaga wielu mieszkańców tej Ziemi. Oddział Straży Ludowej w 1918 r. utworzono w Parzęczewie. Wkrótce powstały dalsze w Kamieńcu i Łękach Wielkich. Powstańcy walczyli na kierunku Rakoniewice, Wolsztyn, Kopanica. Wielu wyróżniło się męstwem i odwagą. Lata międzywojenne nie przynoszą zasadniczych zmian. W dniu 7 września 1939 r. tereny te zajmują wojska hitlerowskie włączając je do tzw. Kraju Warty. Następują aresztowania i wysiedlenia ludności do Generalnej Guberni oraz wywóz na roboty przymusowe do Niemiec. W obozach koncentracyjnych, od kul plutonów egzekucyjnych ginie wielu mieszkańców również i tej Ziemi, za to tylko że byli Polakami. Opuszczone gospodarstwa zajmują Niemcy lub inne narodowości z nimi sympatyzujące. Następuje silna degradacja życia. W dniu 25 stycznia 1945 r. wojska radzieckie przynoszą wyzwolenie. Następuje proces organizacji życia w nowych warunkach. Gminna Rada Narodowa zbiera się 19 lutego 1945 r. Wójtem zostaje Jan Przybylski z Kamieńca. Przeprowadza się parcelację części majątków ziemskich. Po pierwszych latach żywołowej odbudowy następuje pewien regres. W rolnictwie od 1950 r. przeprowadza się kolektywizację. Rolniczy Zespół Spółdzielczy powstaje w Karczewie, następnie w Wolkowie, Jaskółkach, Łękach Małych, Ujeździe, Kowalewie, Konojadzie i Goździchowie.

Z Państwowych Nieruchomości Ziemskich utworzono tzw. Klucz, a następnie PGR z siedzibą w Parzęczewie. Od 1945 r. w Kamieńcu działa filia Spółdzielni Rolniczo- Handlowej z Grodziska, która wkrótce łączy się z Gminną Spółdzielnią „Samopomoc Chłopska”. Dla poprawy obsługi kredytowej rolnictwa w dniu 29 października 1961 r. tworzy się w Kamieńcu Samodzielną Spółdzielnię Oszczędnościowo-Pożyczkową przemianowaną następnie na Bank Spółdzielczy. Dla ochrony zdrowia ludności w 1950 r. uruchomiono Dojazdowy Punkt Lekarski w Kamieńcu. Od 1954 r. istnieje Punkt Felczerski przekształcony od 1 lipca 1969 r. w Wiejski Ośrodek zdrowia, który w 1974 r. przenosi się do nowych pomieszczeń. Koniec lat 50-tych przynosi widoczny rozwój infrastruktury niezbędnej do dalszego pomyślnego wzrostu potencjału tej Ziemi. Przeprowadza się elektryfikację wsi. Wprowadza się komunikację autobusami PKS, ulepsza nawierzchnię dróg. Kolejne lata przynoszą dalsze trwałe efekty w postaci nowych mieszkań /osiedla w Sepnie, Ujeździe, Karczewie, Parzęczewie/, obiektów użyteczności publicznej / UG, BS, biura RSP, Szkoła w Parzęczewie, Lecznica dla Zwierząt/, zakładów /suszarnia zielonek w Sepnie, Puszczykowie, biura GS z piekarnią w Plastowie/. Przebudowano i unowocześniono ośrodki gospodarcze. Większość wsi posiada świetlice, sklepy z podstawowymi artykułami. W każdej miejscowości jest telefon czynny całą dobę. Rozpoczęto wodociągowanie zagród wiejskich. Szczegółowe wyliczenie dokonań ostatnich lat zajęłoby wiele miejsca. Efekty te są widoczne codziennie. Są świeże w pamięci społeczeństwa i mają ułatwić mu życie.

Niech ta ogólnikowa, a przez to pobieżna próba bilansu dokonań i fragmentów etapów rozwoju tej Ziemi zachęci innych do szczegółowych opracowań, a tym samym w miarę pełnej prezentacji dorobku pokoleń.

Opracował:

mgr Ignacy Kuczewski

GRODZISKA WCZESNOHISTORYCZNE NA TERENIE GMINY KAMIENIEC

Grodziska i ich zawartość zabytkowa mówią nam o rozsiedleniu Polan w czasach plemiennych i na początku państwa polskiego. Po II wojnie światowej zmiana ustroju rolnego niejednokrotnie wywołuje obronne losy tych nierzadko tysiącletnich zabytków. U nas są one najcenniejszym wyrazem życia i pracy Polski plemiennej oraz zarodków naszej państwowości. Niejednokrotnie obserwuje się niszczenie przez rolników tych pomników po naszych przodkach. Nieuświadomiony rolnik intensywnie zmniejszając powierzchnię nieużytków zmienia ją w grunty orne, zasypuje ziemią z nich zebraną nierówności pól i łąk. Zaobserwowano, że grodziska położone w lasach lub zalesione zachowują w niezmiennym prawie kształcie swą budowę /np.: w lesie między wsiami Łęki Wielkie i Kotusz/.

Teren Wielkopolski po roku 1840, między innymi także teren powiatu kościańskiego zaczęto już systematycznie badać. Rząd pruski nie pozwalał już na dalsze badania, ponieważ wykopaliska świadczyły o pradziejach Polan na tych terenach.

Prof. dr Władysław Kowalenko w swojej pracy naukowej pt. "Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski Wczesnohistorycznej" /od VII do XII wieku/ wydanej w 1938 roku zinventaryzował grodziska naszego regionu. Jest ich wg Profesora - 544.

Na terenie gminy kamieniec są także pomniki kultury wczesnohistorycznej. Należą do nich:

KAMIENIEC: w parku o 150 m na półn.-wsch. od kościoła zachowała się część wysokiego wału po zniszczonym wklęsłym grodzisku z rowem od strony północnej stożek wysokości 14 m średnicy 20 m jest szczątkiem zniszczonego w tym miejscu wału / tam znajdowała się średniowieczna siedziba rycerska/. Zachowana jego część płd.-zach. jest półkulą do 10 m wysokości, 55 m długości i 10 metrów szerokości u podstawy. Średnica kotlinki wewnętrznej- 60. Przy rozkopywaniu wału nic nie znaleziono. Na niezniszczonej części wału rosną stare dęby.

KONOJAD: przy szosie z Kościana do Grodziska na granicy Wilanowa, na południe od Konojadu zachowało się pierścieniowate, owalne grodzisko między torem kolejowym, a rzeczką Mogielnicą. Przy nim od północy wzniesiona wśród łąk ze śladami osad wczesnohistorycznych.

WOLKOWO: 1 km na półn.-wsch od Wolkowa, o 50 m na zachód od rzeczki Mogielnicy, wśród błotnistych łąk na naturalnym wzniesieniu znajduje się okrągłe, stożkowate grodzisko z kotliną na szczycie, otoczone rowem. Wał od południa, znacznie rozszerzony stożek nie przewyższa wału. Grodzisko dobrze zachowane. Od strony Mogielnicy jest przekop dla napełniania rowu wodą. W grodzisku znaleziono skorupy wczesnohistoryczne.

ŁĘKI MAŁE: 2 km na południe od Łęki Małych, o 400 m na północ od mostu przez kanał Obrzański, przy wschodnim brzegu drogi z Łęki Małych do tegoż kanału, na skraju lasu i łąki znajduje się kwadratowe grodzisko z lekko zaokrąglonymi kątami. Nasyp na zewnątrz jest otoczony rowem i wałem. Całe grodzisko jest gęsto porośnięte leszczyną, osiką, akacjami i brzozą. Północno- zachodnia część wału uległa zniszczeniu niemal na całej długości boku. Przy autopsji nic nie stwierdzono. 600 m na północny-zachód od Łęki Małych, 200 m na zachód od mostu kolejowego przez Mogielnicę znajduje się 5 wielkich kopców, z nich 4 przy zachodniej stronie szosy Łęki Małe-Konojad, tuż przy przejeździe przez tor kolejowy, a 5 przy wschodniej stronie tejże szosy o 200 m na zachód od tegoż przejazdu. W nich znaleziono naczynia i broń. Są to kurhany. Badania jednego z kurhanów w 1933 roku stwierdziły, że pochodzi z I okresu epoki brązowej. Na szczycie kurhanu znaleziono wówczas skorupy wczesnohistoryczne: żużel żeliwny i węgiel drzewny.

ŁĘKI WIELKIE: o 1300 m na północ od Katusza, między kanałami obrzańskim: Północnym a Środkowym, o 500 m na południe od mostu przez Kanał Północny, po drodze z Goździchowa do kanału Środkowego, o 3 km na południowy-zachód od Łęki Wielkich, wśród błotnistych łąk znajduje się wklęsłe grodzisko z rowem. Historycznie zachowała się wzmianka pod nazwą "grodzisko" między Łękami Wielkimi i Goździchowem z roku 1957. Wspomniano również o podziale ziem wielkopolskich między Bolesława a Przemysława w 1247 roku. Przy badaniach w 1933 roku stwierdzono, że o 100 i 200 m na północny-wschód od grodziska znajdowały się osady wczesnohistoryczne z licznymi skorupami : monetą srebrną, kośćmi zwierząt, polepą. Takie same zabytki znaleziono na grodzisku.